

IOM International Organization for Migration
OIM Organisation Internationale pour les Migrations
OIM Organización Internacional para las Migraciones

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA MINISTERSTVU VNITRA ČESKÉ REPUBLICKY

PREVENCE OBCHODU S LIDMI: PŘEDNÁŠKY NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

Realizátor projektu:	Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) v Praze
Donor:	Ministerstvo vnitra ČR, odbor prevence kriminality
Projektoví partneři:	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR
Územní pokrytí:	Česká republika: kraj Středočeský, Královéhradecký, Vysočina, Jihomoravský
Sídlo realizátora projektu:	IOM Praha
Cílová skupina:	Studenti středních škol v ČR - potenciální pracovní migranti a oběti obchodu s lidmi
Doba trvání projektu:	květen 2007 - červen 2007
Zpráva za období:	květen 2007 - červen 2007
Celkové schválené náklady:	45 000,- Kč
Prostředky přidělené donorem:	45 000,- Kč
Kumulativní náklady za vykazované období:	45 000,- Kč

SHRNUTÍ PROJEKTU

Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) v Praze realizovala od května do června 2007 projekt „Prevence obchodu s lidmi: Přednášky na středních školách“, který zahrnoval sérii přednášek na středních školách různých typů, zaměřených na problematiku informované pracovní migrace do zahraničí a prevenci jejích rizik, se zvláštním zaměřením na prevenci obchodu s lidmi. Každá ze 45 minutových přednášek obsahovala ukázkou z dokumentárního filmu o obchodu s lidmi, přednášku o obchodu s lidmi a interaktivní část, ve které studenti analyzovali potenciálně nebezpečná schémata a debatovali o možných řešeních a dostali prostor pro dotazy. Studenti dále obdrželi tištěný materiál shrnující hlavní informace a doporučení pro cestu za prací do zahraničí. V rámci každé přednášky IOM Praha realizovala také dotazníkové šetření, které mělo za úkol zjistit míru orientace studentů třetích ročníků středních škol v této oblasti.

Projekt byl financován Ministerstvem vnitra České republiky, Odborem prevence kriminality a lektorsky zajištěn IOM Praha.

Headquarters:

17 route des Morillons • C.P. 71 • CH-1211 Geneva 19 • Switzerland
Tel: +41.22.717 91 11 • Fax: +41.22.798 61 50 • E-mail: hq@iom.int • Internet: <http://www.iom.int>

1. POPIS PROJEKTU

V průběhu dvou měsíců trvání projektu lektorky IOM Praha navštívily šest škol ze čtyř krajů České republiky. Školy byly vybrány ze seznamu poskytnutého MŠMT ČR. Jednalo se o školy, které již v minulosti projevíly o takto zaměřené besedy se studenty zájem, a zároveň měly možnost technicky a kapacitně přednášku ke konci školního roku zajistit. Konec školního roku byl zvolen z toho důvodu, aby studenti dostali potřebné informace ještě před případným odjezdem za prací do zahraničí v době letních prázdnin. Celkem se přednášek zúčastnilo 24 tříd třetích ročníků (studenti maturitních ročníků se už zpravidla ke konci školního roku neúčastní výuky). Projekt obsahoval tři části: přípravnou fázi, vlastní realizaci přednášek a vyhodnocení projektu.

1.1 Přípravná fáze

V rámci přípravné fáze byla aktualizována síť kontaktů na střední školy získaných od MŠMT ČR, které dříve předběžně projevíly zájem o přednášku na téma obchod s lidmi.

Byla připravena koncepce přednášky a materiály (vhodné ukázky z filmu, prezentace, výroba dotazníků, příprava podkladů pro interaktivní část a materiál, který byl rozdáván studentům). Na závěr byl také stanoven časový harmonogram přednášek na všech školách.

1.2 Realizace přednášek

Přednášky probíhaly v rozmezí od květena do června 2007 a byly rozděleny do šesti samostatných výjezdů. Jednalo se o školy, které po našem kontaktování projevíly o takto zaměřené besedy se studenty zájem. Osloveny byly téměř všechny školy doporučené MŠMT, jen šest z nich však mohlo námi nabízené přednášky v tomto období zajistit. Nejčastějším důvodem byly školní praxe a maturity probíhající v závěru školního roku. Na školách byla většinou zorganizována série přednášek pro 2-5 různých tříd za sebou. Pokud to bylo technicky možné, třídy byly rozdělené, v několika případech byla přednáška uspořádána pro více tříd najednou.

Struktura přednášky (45 minut):

- Představení organizace IOM a přednášejících (5 minut)
- Výzkumná část - dotazníky (5 minut)
- Filmová ukázka (10 minut): komentované ukázky ilustrující nábor obětí, metody obchodníků s lidmi, situaci vykořisťování; rizika nelegální nebo neregulérní práce;
- Přednáška (10-15 minut): formy obchodu s lidmi a základní pojmy, příčiny, důsledky pro oběti a pomoc obětem, informovaná pracovní migrace. Přednáška byla zaměřena na praktický popis rizikových situací, ve kterých se mohou studenti ocitnout při práci v zahraničí, a návod, jak se jim nejlépe vyhnout nebo jak na ně reagovat;
- Interaktivní zaměstnání a diskuse (10-15 minut): práce ve skupinách nad popisy typických případů pracovního vykořisťování a obchodu s lidmi (odhalení podezřelých schémat a rizikových situací, hledání možných řešení). Studentům byly předloženy dvě kazuistiky popisující typické i méně známé znaky obchodu s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování (dívka) a nucené prá-

ce (chlapec). Měli za úkol představit si sami sebe na jejich místě nebo poradit kamarádovi, který je v podobné situaci. Následovala diskuse celé skupiny: jak reagovat; jak se vyhnout podvodným nabídkám; co dělat, když jedu do ciziny na brigádu. Práce ve skupinách nebyla využívána, pokud bylo přednášce přítomno společně více tříd, větší důraz byl kladen na volnou diskusi a zodpovězení otázek. Studenti v průběhu celé hodiny využívali možnosti klást otázky k filmu, přednášce i interaktivnímu zaměstnání.

Použité materiály:

a.) Vybrané ukázky z dokumentárního filmu:

„Sex Slaves“, Ric Esther Bienstock, 2005. Bezprostřední pohled na všechny fáze obchodu se ženami za účelem sexuálního vykořisťování, svědectví o skutečných podmínkách a okolnostech nábory dívek v zemích jako je Ukrajina a Moldavsko, o praktikách obchodníků s lidmi, cestě do cílové země a podmínkách vykořisťování. Film je velmi výmluvný proto, že zaznamenává rozhovory nejen s odborníky a policií, ale také s obchodovanými osobami a se samotnými obchodníky s lidmi, někdy i prostřednictvím skryté kamery. IOM Praha může dokument využívat v České republice při preventivně-osvětových akcích díky autorčině laskavému poskytnutí práv.

b.) Prezentace PowerPoint „Práce v zahraničí a riziko obchodu s lidmi“ – Co je obchod s lidmi, Formy obchodu s lidmi, Jedu pracovat do zahraničí – na co nezapomenout? (viz Příloha 1)

c.) Materiál pro interaktivní zaměstnání: dvě kazuistiky s typickými indikátory situace obchodu s lidmi (viz Příloha 1)

d.) Tiskový informační materiál: studenti obdrželi souhrnnou informaci, jak snížit riziko, že se mladý člověk stane obětí obchodu s lidmi nebo pracovního vykořisťování, zejména při práci v zahraničí, co dělat v případě, že k tomu dojde (co dělat před cestou, zásady „bezpečného“ zaměstnání, užitečné kontakty na pomáhající nevládní organizace La Strada a Charita Česká republika – Projekt Magdala, IOM) (viz Příloha 1)

e.) Dotazníky (viz Příloha 2)

1.3 Vyhodnocení projektu

V této fázi byla analyzována získaná data a zkušenosti s realizací projektu a vytvořena obsahová zpráva včetně souboru doporučení pro efektivní uskutečňování informačně-preventivních aktivit v oblasti prevence obchodu s lidmi zaměřených na středoškoláky v budoucnu.

2. VÝSLEDKY PROJEKTU

2.1 Dosažené výsledky

- Zvýšení povědomí o fenoménu obchodu s lidmi, a to nejen o sexuální zneužívání a nucené prostituci, ale i o rizicích nucené a vykořisťující práce u 436 studentů třetích ročníků 24 tříd šesti středních škol v České republice a asi 10 učitelů a výchovných poradců.
- Zvýšení informovanosti oslovených studentů a citlivosti vůči obětem obchodu s lidmi v případě, že se s nimi v budoucnu setkají.

2.2 Analýza dotazníkového šetření

2.2.1 Popis šetření

V rámci pilotního projektu „Prevence obchodu s lidmi: přednášky na středních školách“ byli osloveni studenti šesti vybraných středních škol ze čtyř regionů ČR. Jednalo se vždy o studenty třetích ročníků. Tito respondenti byli před přednáškou požádáni, aby vyplnili krátký anonymní dotazník (viz Příloha 2). Základním cílem dotazníkového šetření bylo zjištění míry informovanosti studentů středních škol o rizicích spojených s pracovní migrací do zahraničí a o obchodování s lidmi. Výzkum probíhal v květnu a červnu roku 2007.

2.2.2 Metodologie šetření

Výzkum byl realizován formou dotazníkového šetření, který umožňuje zahrnutí širokého vzorku respondentů a následnou kvantifikaci, hodnocení a komparaci jednotlivých oblastí. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 436 respondentů ze šesti středních škol. Při výběru bylo zohledněno, aby byly zastoupeny různé typy středních škol.

Dotazník byl anonymní a obsahoval čtyři otázky, na které mohli studenti odpovídat jak stručně ANO/NE, tak měli prostor pro širší odpověď. V rámci výzkumu nejsou důležité jen statistické údaje, ale i různé typy odpovědí. Z tohoto důvodu je škála odpovědí u některých otázek velmi široká. Otázky byly formulovány co nejméně návodně, proto postupovaly od nejkonkrétnějších plánů a zkušeností respondentů až ke znalosti specifické terminologie obchodu s lidmi.

První okruh otázek směřoval ke vztahu respondentů k práci v zahraničí a zjišťoval, zda o zahraniční pracovní cestě sami přemýšlejí a zda s ní mají nějakou osobní či přenesenou zkušenost. (Otázka č.1: „Uvažujete v budoucnu po škole o práci v zahraničí? Pokud ano, kde?“; Otázka č.2: „Znáte někoho, kdo pracoval v zahraničí? A měl nějakou špatnou zkušenost? Jakou?“).

Třetí otázka měla za úkol zjistit, zda jsou respondenti schopni vyhnout se případnému riziku, se kterým může být zahraniční pracovní cesta spojena. Respondenti měli uvést 3 kroky nebo opatření, které v tomto kontextu považují za zásadní. (Otázka č.3: „Kdybyste vy měli za týden odjet za prací někam do zahraničí, na co hlavně byste před cestou nezapomněli, abyste se vyhnuli špatným zkušenostem?“)

Na otázky směřující k vlastním zkušenostem, plánům a názorům respondentů navázal spíše teoretický dotaz: respondenti se měli pokusit definovat svoji zprostředkovaně získanou představu o tom, co je to obchod s lidmi. Tento termín byl použit až na závěr záměrně, aby neovlivnil předchozí odpovědi. (Otázka č.4: „Už jste slyšeli o obchodování s lidmi? Co si myslíte, že to je?“)

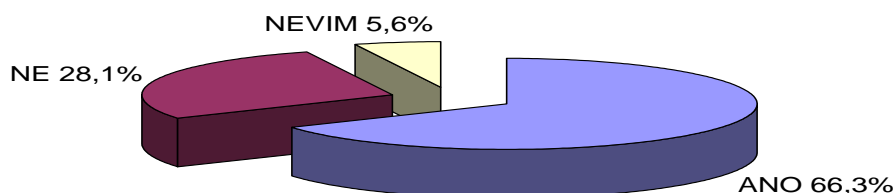
Název a typ školy	Adresa	Počet tříd	Počet vyplněných dotazníků
Integrovaná střední škola – Centrum odborné přípravy	Olomoucká 61, 627 00 Brno	4	84
SOU obchodu a řemesel	Javornická 1501, Rychnov nad Kněžnou	4	72
SOU obchodní	Komenského 10, 591 01 Žďár n.Sázavou	2	43
Hotelová škola a obchodní akademie	U Světlé 36, 594 23 Velké Meziříčí	5	70
Gymnázium Jiřího Ortena	Jaselská 932, Kutná Hora	5	88
Obchodní akademie a Vyšší odborná škola	Na Příkopech 104, Příbram I	4	79
Celkem		24	436

2.2.3 Výsledky a vyhodnocení šetření

2.2.3.1 Představy studentů o práci v zahraničí

První otázkou dotazník zjišťoval zájem studentů o práci v zahraničí. Někteří z respondentů, kteří uvažují v budoucnu o tom, že by získali nové zkušenosti pomocí pracovní zahraniční cesty, specifikovali také zemi, ve které by v budoucnu rádi pracovali. Většina z nich uváděla více zemí najednou.

1. Uvažujete o práci v zahraničí?

66 % respondentů uvedlo, že uvažují o práci v zahraničí. Z průměru v tomto případě vybočuje pouze Obchodní akademie a Vyšší odborná škola v Příbrami, kde uvedlo celých 80 % studentů, že by v budoucnu rádi pracovali v zahraničí. Někteří z respondentů (necelá třetina) uvedli také důvody, které je k tomu vedou. Mezi nejčastěji zmiňované patří vyšší finanční ohodnocení a zlepšení znalosti jazyka (angličtiny).

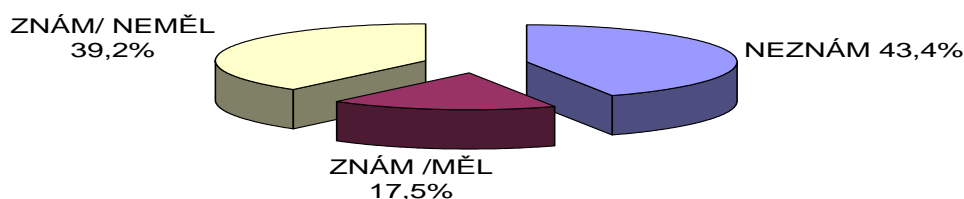
28 % respondentů o práci v zahraničí neuvažuje a 6 % se zatím nepřiklání ani k jednomu stanovisku. Z průměru respondentů, kteří se na zahraniční cestu nechystají, vybočuje SOU obchodu a řemesel v Rychnově nad Kněžnou, kde tuto odpověď volilo 41 % , na opačné straně stojí Obchodní akademie a Vyšší odborná škola v Příbrami, kde o tomto druhu zkušenosti neuvažuje pouze 15,5 % respondentů.

Většina respondentů se vyjádřila i k druhé části otázky a pokusila se specifikovat zemi, ve které by jednou ráda pracovala. Nejvíce respondentů – 38,1% – uvedlo, že by chtěli v budoucnu pracovat ve Velké Británii, 16 % respondentů zmínilo USA. 13,4 % studentů by rádo pracovalo v Německu. O čtvrté místo se dělí Irsko a Francie s 3,6 procenty. 2,8 % respondentů uvedlo Španělsko a 2,6 % Itálii, těsně za nimi je zájem o Švýcarsko, Kanadu a Rakousko. Pět respondentů by v budoucnu rádo pracovalo Holandsku, Norsku a na Novém Zélandu, čtyři uvedli pouze obecně Evropu. Vždy dva respondenti zmínili také Dánsko, Finsko a Švédsko. Následující země jmenoval pokaždé jen jeden respondent a ne vždy je jasné, jedná li se o vážně míněnou odpověď: Nepál, Japonsko, Ukrajina, Maďarsko, Kazachstán, Slovensko, Nigérie¹. Většina respondentů měla poměrně realistický pohled na pracovní migraci, 70,6 % respondentů by v budoucnu rádo pracovalo v některé ze zemí Evropské unie.

2.2.3.2 Zkušenosti studentů s prací v zahraničí

Druhá otázka se snažila zjistit, zda mají studenti nějakou zkušenost s prací v zahraničí. Cílem bylo udělat si představu o konkrétní zkušenosti jak respondentů samých, tak jejich okolí, které ovlivňuje jejich postoje. Předmětem zkoumání bylo také to, zda se někdo z respondentů již setkal s některým znakem obchodu s lidmi, popř. je-li si toho vědom. Otázka zjišťující tuto zkušenost byla záměrně položena obecně („špatná zkušenost“).

2. Znáte někoho, kdo pracoval v zahraničí? A měl nějakou špatnou zkušenost?

Nejvíce respondentů – 43 % odpovědělo, že neznají nikoho, kdo by měl nějakou zkušenost s prací v zahraničí, 39 % respondentů uvedlo, že mají ve svém okolí někoho, kdo pracoval či pracuje v zahraničí, ale žádnou negativní zkušenost nemá. 18 % dotazovaných vypovědělo, že znají někoho,

¹ Tyto země jmenovali většinou studenti z Gymnázia Jiřího Ortena v Kutné Hoře.

kdo má nějakou špatnou zkušenost s prací v zahraničí.² Většinou studenti jmenovali přenesené zážitky, které získali od příbuzných či známých. Zajímavá je souvislost špatné zkušenosti s první otázkou – tito respondenti jen zřídka uvedli, že by se na podobnou cestu v blízké době také chystali. Pokud tomu tak bylo, jednalo se většinou o praxi v rámci školy.

Z konkrétních negativních zkušeností bylo nejčastěji zmiňované nevyhovující rodinné zázemí při práci au-pair. Vzhledem k široké škále odpovědí se však jedná o zhruba 23 %.

Druhým nejčastějším případem špatné zkušenosti s prací v zahraničí byly obecně těžké pracovní podmínky spojené s namáhavou prací za neadekvátní odměnu (10,8 %). Stejně množství respondentů zmínilo problémy se zaměstnavatelem. Tyto problémy byly různého druhu. Nejčastěji se vyskytoval případ, kdy zaměstnanec nedostal slíbenou výplatu, dále respondenti zmínili situace, kdy zaměstnavatel oproti dohodě neplatil zdravotní pojištění (v jednom případě respondent uvedl, že došlo k úmrtí zaměstnance, kterého nechtěli zaměstnavatelé odvést k lékaři³), okrádal své zaměstnance, nutil je k práci mimo jejich obor, či nedodržoval podmínky stanovené v pracovní smlouvě. Dále jeden respondent uvedl, že zná případ sexuálního vykořisťování ze strany zaměstnavatele s výhrůzkou ztráty práce a zabavení dokladů (pasu) za účelem přinucení k setrvání v zaměstnání.⁴

Další okruh negativních zkušeností se týká nesplnění předem sjednaných podmínek po příjezdu na místo pracovního výkonu. Sedm respondentů ze sedmdesáti čtyř uvedlo, že zná někoho, kdo po příjezdu nedostal slíbenou práci, či dostal jinou práci, než která byla ujednána. Jeden respondent v tomto kontextu uvedl případ, kdy došlo k výrazné redukci platu.⁵

Neméně často byly zmiňovány problémy se zprostředkující agenturou. Jednalo se většinou o problémy trojího typu. V první případě se stalo, že agentura nezaplatila dojednanou výplatu, tři respondenti uvedli případ fiktivní agentury a jedenkrát se agentura o své klienty nestarala.

Šest respondentů dále uvedlo negativní zkušenost s okolím, čtyři respondenti zmínili jazykové problémy a jeden určité osobní konflikty typu „ponorková nemoc“⁶. Dva respondenti uvedli, že došlo v rámci pracovní zahraniční zkušenosti ke znásilnění (bez upřesňujícího komentáře).

2.2.3.3 Předcházení rizikům spojeným s pracovní migrací a obchodování s lidmi

Dotazník třetí otázkou zjišťoval, zda jsou studenti třetích ročníků středních škol schopni předcházet případnému nebezpečí, které může být s pracovní cestou do zahraničí spojeno. Konkrétně měli respondenti vyjmenovat tři věci, na které by před cestou neměli zapomenout, aby se vyhnuli rizikům (Kdybyste vy měli za týden odjet za prací někam do zahraničí, na co hlavně byste před cestou nezapomněli, abyste se vyhnuli špatným zkušenostem?). Většina studentů se na tuto otázku pokusila odpovědět, i když ne všichni byli schopni vyplnit všechny tři poskytnuté body.

Nejčastější odpovědi (22,5 %) na tuto otázku byly cestovní doklady, někteří z respondentů ji specifikovali a uvedli cestovní pas⁷, méně často občanský průkaz. Druhou nejtypičtější odpovědí (17,2 %) byly peníze a třetí zařízení zdravotního pojištění (10,9 %). 5,4 % odpovědí zmínilo důležitost znalosti jazyka (nebo pouze přibalení slovníku) při pracovní cestě do zahraničí. Pouze 4,3 % odpovědí pokládá za zásadní zjistit si před odjezdem veškeré dostupné informace o práci, kterou se v zahraničí chystají vykonávat. Téměř ve stejném počtu odpovědí respondenti uvedli, že by si týden před odjezdem zjistili

² Zde uvedlo téměř 33 % studentů z Hotelové školy a obchodní akademie ve Velké Meziříčí, že znají někoho se špatnou zkušeností. Tato okolnost by mohla souviset s informací, kterou nám podal ředitel školy. Spolužáci našich respondentů údajně v nedávné době odjeli do zahraničí za pomoci podvodné zprostředkovatelské agentury.

³ Dotazník – Hotelová škola a obchodní akademie – Velké Meziříčí.

⁴ Dotazník – Hotelová škola a obchodní akademie – Velké Meziříčí.

⁵ Dotazník – Obchodní akademie a Vyšší odborná škola – Příbram.

⁶ Dotazník – Hotelová škola a obchodní akademie – Velké Meziříčí.

⁷ Jeden respondent z Obchodní akademie a Vyšší odborné školy v Příbrami v této souvislosti zmínil i kopii pasu, kterou by nechal doma.

co nejvíce informací o zemi, do které se chystají vycestovat.⁸ 3,9 % odpovědí zmiňuje ubytování a zhruba 3 % také vízum. Jen necelá polovina z respondentů, kteří by si před cestou zařídili vízum, však zároveň zmínila u první otázky také zemi, do které je vízum potřeba.

2,8 % odpovědí pokládá za důležité prověřit si věrohodnost práce, popřípadě zaměstnavatele. Pouze dva respondenti však v této souvislosti uvedli, že by svého zaměstnavatele telefonicky předem kontaktovali. 2,7 % odpovědí uvádí, že je důležité nechat doma kontakty na svoji budoucí práci a své bydliště a zároveň si s sebou vzít důležité kontakty pro svůj pobyt v zahraničí. Pokud byly odpovědi konkrétnější, většinou jmenovaly české úřady v zahraničí (ambasáda). 2,5 % odpovědí uvádí mobilní telefon a podobné procento zmínilo také své osobní věci (oblečení...). Necelá 2 % odpovědí pokládají za důležité si ještě před odjezdem ověřit důvěryhodnost zprostředkovatele práce (agentury) a podepsat předem pracovní smlouvu. Stejný počet pokládá za důležité vyřídit si pracovní povolení.

6 % studentů uvedlo, že na tuto otázku neznají odpověď. 1,4 % odpovědí zdůraznilo, že by si respondenti práci našli a domluvili ještě před odjezdem, téměř stejný počet by se potom pokusil o práci získat informace od někoho, kdo s ní již má nějaké zkušenosti (například pracoval na stejné farmě). Zhruba 1 % by neodjíždělo za prací do zahraničí samo, ale vždy s nějakou blízkou osobou. Jedenáct respondentů by si před odjezdem koupilo letenku a šest dalších zmínilo zajištění dopravy obecně. Méně než šest respondentů uvedlo následující odpovědi: ochrana (kondom, antikoncepce), vzít s sebou materiály nezbytné pro výkon práce, získat povolení k pobytu, mít mapu, léky, zajistit si možnost návratu. Několik studentů z různých škol uvádělo také odpovědi typu: zdravý rozum či dobré vychování.

Odpovědi každé zkoumané školy měly svá specifika. Pro Obchodní akademii a Vyšší odbornou školu v Příbrami bylo například typické, že častěji než respondenti z jiných škol uváděli, že by oznámili rodičům a přátelům podrobnosti svého pobytu. Studenti SOU obchodní ve Žďáru nad Sázavou odpověděli všichni na tuto otázku a shodně zdůrazňovali nezbytnost dostatku informací. Na gymnáziu v Kutné Hoře si zase oproti ostatním školám velký počet respondentů vzpomněl na pracovní povolení. Ve Žďáru nad Sázavou a Kutné hoře na otázku odpověděli všichni respondenti, oproti tomu v SOU obchodu a řemesel z Rychnova nad Kněžnou nevědělo na tuto otázku odpověď 12 studentů.

Zhruba 62 % odpovědí jeví určité znaky připravenosti na cestu do zahraničí. 28,2 % odpovědí můžeme řadit k neutrálnímu okruhu, uvedené body v zásadě odpovídají na danou otázku, ale nepatří mezi nejdůležitější kroky, které je potřeba k prevenci rizik učinit. Odpovědi, které se vyznačují velkou mírou nepřipravenosti tvoří 7,6 %. 6 % respondentů na tuto otázku neznalo žádnou odpověď. Méně než třetina respondentů odpověděla na tuto otázku jen částečně, tedy nevyplnila všechny tři uvedené body.

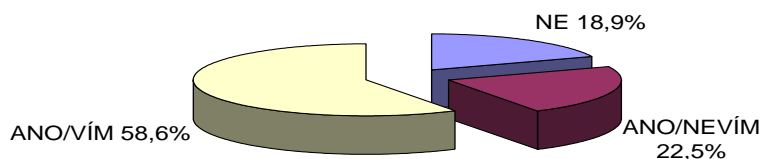
Z hlediska omezení rizik spojených přímo s pracovní migrací je však počet relevantních odpovědí mnohem nižší – pouze necelých 11 % odpovědí (tj. asi 29 % všech respondentů) hovoří o opatřeních spojených s prací v zahraničí (např. získat si informace o práci, ověřit zaměstnavatele, agenturu, mít smlouvu a pracovní povolení).

2.2.3.4 Povědomí o obchodování s lidmi

Závěrečná otázka zjišťovala, zda již respondenti slyšeli o obchodování s lidmi, popřípadě co si pod tímto termínem představují. Důležité je i to, z jakého zdroje se o tomto problému dozvěděli a zda jejich představa odpovídá obecně platné definici či praxi.

⁸ Dva respondenti z Obchodní akademie a Vyšší odborné školy v Příbrami by si před cestou prostudovali zákony dané země. Tuto odpověď však vzhledem k její nereálnosti nelze považovat za plán omezující rizika před cestou do zahraničí.

4. Už jste slyšeli o obchodování s lidmi? Co si myslíte, že to je?

Dle našeho výzkumu 18,9 % středoškolských respondentů ještě nikdy neslyšelo o obchodování s lidmi. 22,5 % respondentů již o této problematice slyšelo (často uvádí, že z médií), ale nejsou schopni popsat, co si pod tím představují, či již neví, co tento termín znamená. 58,6 % námi oslovených studentů uvedlo, že o obchodování s lidmi již slyšelo a navíc se pokusili popsat, co si pod tím představují.

Odpovědi respondentů byly různorodé a spadají zhruba do pěti základních skupin. Respondenti z první skupiny, která tvoří zhruba 25 %, mají alespoň částečnou nebo v některých případech i poměrně ucelenou představu, co pojem obchod s lidmi znamená. V odpovědích se zde objevovaly dokonce i termíny typu „novodobé otroctví“, „nucená prostituce“, „nucené práce“ a byl zde kladen důraz na znaky jako nedobrovolnost či nátlak. Někteří respondenti také popsali obchod s lidmi jako proces, kdy je s lidmi nakládáno jako s věcmi, nebo kdy dochází k odnímání orgánů. Škála odpovědí je i v rámci tohoto okruhu široká. Na jedné straně stojí odpovědi velmi přesné a popisné, jako např.: „Lidi převážně z východních zemí chtějí lepší práci, bydlení, život. Nějaká organizovaná skupina je využije, nabídne jim lepší život, vezmou jim pas a pak je nutí k prostituci, těžkým pracem. Takže se mají hůř než předtím.“⁹ Na druhé straně jsou zde odpovědi stručnější, které poukazují pouze na jeden aspekt, například: „obchod s orgány“¹⁰

Druhý okruh odpovědí se svou povahou přibližuje okruhu prvnímu, ale studenti se zde nevyjadřují tak přesně a výstižně. Často odpovídají jen heslovitě, typem „bílé maso“, či „prodej dětí“, bez bližšího vysvětlení. Tyto odpovědi tvoří zhruba 16 %.

Asi 13 % respondentů odpovědělo na tuto otázku nesprávně, zřejmě pod vlivem různých stereotypů či mediálních zpráv. Často zde zaměňují obchod s lidmi s jinými trestnými činy. Jako příklad lze uvést prostituci (časté zmínky), převaděčství („nelegální převádění lidí přes hranice“¹¹), pašování drog („No asi jedna z možností – že mi někdo nabídne abych něco někam zavezla (nějaký balíček) do ciziny, jsou v tom třeba drogy apod.“¹²) nebo únos. Čtvrtá skupina respondentů odpověděla zcela pomýleně. Zhruba 4 % si pod obchodem s lidmi představují legální obchodní činnost, či se objevovaly následující odpovědi: „Výměnné nebo pracovní pobyty.“¹³ „Slyšel, ale v dávných letech v Egyptě.“¹⁴ „Vyskytuje se to hlavně v Arabských zemích. Zde muži vyměňují ženy.“¹⁵

V posledním okruhu odpovědí (zhruba 7 %) respondenti pouze projevovali nesouhlas či rozhořčení nad obchodem s lidmi, ale konkrétně nepopsali, co si pod tím představují. Jako příklad lze

⁹ Dotazník – Integrovaná střední škola – Brno.

¹⁰ Dotazník – Obchodní akademie a Vyšší odborná škola – Příbram.

¹¹ Dotazník – Integrovaná střední škola – Brno.

¹² Dotazník – Integrovaná střední škola – Brno.

¹³ Dotazník – SOU obchodu a řemesel – Rychnov nad Kněžnou.

¹⁴ Dotazník – SOU obchodu a řemesel – Rychnov nad Kněžnou.

¹⁵ Dotazník – Obchodní akademie a Vyšší odborná škola – Příbram.

uvést: „Ano, není to moc dobré, každý člověk má svá práva.“¹⁶ „Je to hnus...“¹⁷ Je těžké odhadnout, o jak přesné představě odpovědi v poslední skupině vypovídají, většinou však jde pravděpodobně jen o obecnou představu nějakého špatného jevu.

Ze srovnání jednotlivých škol oproti běžným představám nevyplynul žádný vztah mezi typem vzdělání a úrovní informovanosti o problematice bezpečné pracovní migrace a obchodu s lidmi. Neplatí tedy, že by například odpovědi studentů gymnázia výrazně převyšovaly průměr, a naopak, představy studentů středních odborných učilišť nebyly nejbližší realitě. Specifikum respondentů z gymnázia v Kutné Hoře tkví pouze v tom, že největší počet odpovědí obsahuje hned několik aspektů obchodu s lidmi, jejich správné odpovědi bývají nekomplexnější.

Velmi málo respondentů ze všech sledovaných škol bylo schopno ve své odpovědi obsáhnout definovanou podobu obchodování s lidmi. Většina z nich vnímá obchod s lidmi jako něco negativního, nejsou však přesně schopni popsat, co to je. Mají tento termín často spojený s prostitucí, nějakou nelegální činností či s prací cizinců, která je nedobrovolná.

Učitelé a výchovní poradci, kteří se přednášek zúčastnili nebo se kterými byly lektorky v kontaktu při jejich organizaci, projevovali o tuto tematiku zájem a někteří také uvítali, aby se na jejich škole podobné přednášky v budoucnu opakovaly.¹⁸ O přednášky byl velký zájem i mezi školami, které se nemohly v tomto školním roce podílet na projektu „Prevence obchodu s lidmi: Přednášky na středních školách“. Z dalších reakcí byl zajímavý názor učitelky občanské výchovy, která ocenila přínos toho, že přednášky vede někdo jiný než stálý učitel, jednak je to „nová tvář“, což působí pozitivně na soustředění studentů, a jeho vlastní zkušenosti dodávají přednášce větší váhu. Výchovná poradkyně na další škole kladně hodnotila novost tématu, o kterém studenti běžně neslychají, a přínos, který měla přednáška i pro ni samotnou. Ředitel jiné školy (Hotelová škola a obchodní akademie - Velké Meziříčí) upozorňoval na negativní zkušenost některých studentů s podvodnou agenturou¹⁹, jejímž prostřednictvím chtěli tito studenti pracovat v zahraničí.

3. ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Problematika prevence obchodu s lidmi spojená s informací o rizicích cestování do zahraničí za prací je tématem atraktivním pro středoškolskou mládež, protože souvisí s jejich bezprostředními životními plány: práce v zahraničí je po ukončení střední školy častou volbou, ať už kvůli možnosti získání jazykových schopností a kvalifikace, kvůli překlenutí doby, než studenti budou přijati na vysokou školu nebo jako výhodná prázdninová brigáda. Informace, jak omezit nebo se vyhnout rizikům, co dělat v případě, že se dostanu do situace vykořisťování apod. tedy v mnoha případech přímo poslouží jako prostředek prevence obchodu s lidmi. Lze předpokládat, že druhotný efekt přednášek přímo cílených na tuto mladou populaci je další rozšíření povědomí o problematice obchodu s lidmi v této věkové skupině prostřednictvím vlivu mezi vrstevníky.

Z výzkumu vyplývá, že i přes to, že se mnoho studentů v budoucnu uvažuje o práci v zahraničí, nejsou dostačujícím způsobem informováni o možných rizicích, které s sebou tento krok nese.

¹⁶ Dotazník – Integrovaná střední škola – Brno.

¹⁷ Dotazník – Integrovaná střední škola – Brno.

¹⁸ SOU obchodní – Žďár n. Sázavou, Hotelová škola a obchodní akademie – Velké Meziříčí, Obchodní akademie a Vyšší odborná škola – Příbram.

¹⁹ Zajímavé je, že ne všichni respondenti z Hotelové školy a obchodní akademie ve Velkém Meziříčí se o této skutečnosti zmínili v odpovědích na třetí otázku.

- ➔ **zajistit udržitelným způsobem, aby všichni studenti byli v rámci středoškolského studia seznámeni s problematikou obchodu s lidmi a s tím, jak se jich osobně dotýká (v rámci přípravy na zaměstnání, prevence sociálně patologických jevů, výuky lidských práv apod.)**

Většina studentů není dostatečně obeznámena s fenoménem obchodování s lidmi ani nemá potřebné informace k bezpečné pracovní migraci. Podobně tomu tak bylo i u učitelů na středních školách, se kterými byly lektorky IOM v osobním kontaktu.

- ➔ **ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Národním institutem pro další vzdělávání začlenit problematiku obchodu s lidmi do dalšího vzdělávání učitelů, výchovných poradců, školních psychologů a metodiků prevence apod.**

Reakce studentů i učitelů při diskusích během přednášek byly všeobecně kladné a především o téma informované pracovní migrace byl projevěn poměrně velký zájem. Z reakcí bylo patrné, že je posluchačům bližší téma, které se jich nebo jejich blízkých bezprostředněji týká.

- ➔ **zprostředkovávat problematiku obchodu s lidmi v širším rámci informací o práci v zahraničí jako jedno z možných rizik, spolu s dalšími radami z pracovní právní oblasti**

Zkušenost z přednášek a debat s 24 třídami ukázala, že spíše než pouhá přednáška je vhodnější kombinace přednášky a dalších atraktivnějších forem získávání informací, osvojování si postojů a dovedností. Díky několika rozdílným nástrojům se ve všech případech podařilo udržet zájem a pozornost studentů. Zvláště ukázka z vhodně zvoleného dokumentárního filmu a debata se setkaly s velmi pozitivními reakcemi. Jedna třída se jeví jako ideální pro vytvoření kreativního a otevřeného pracovního prostředí – čím více tříd bylo shromážděno najednou, tím méně bylo osobní iniciativy ze strany studentů. Ideální časová dotace je 90 minut (2 vyučovací hodiny). Vhodná cílová skupina jsou studenti třetích a čtvrtých ročníků středních škol, kteří už o cestě za prací začínají uvažovat a mohou předané informace brzy využít.

- ➔ **předávat informace studentům formou atraktivní pro jejich věkovou skupinu – možnost kombinace přednášky, besedy s odborníky (sociálními pracovníky pomáhajících organizací, policisty), příp. s vrstevníkem se zkušeností s prací v zahraničí, ukázky z filmů s následnou debatou, práce ve skupinách (odhalování potenciálně rizikových situací, navržení řešení), apod.**
- ➔ **při přípravě kursu v rámci dalšího vzdělávání učitelů a pedagogických pracovníků využít také již existující metodické materiály (např. metodické listy organizace La Strada: Metodický portál RVP - <http://www.rvp.cz/>) a zkušenosti z přednášek na školách realizovaných organizací Charita Česká republika – projekt Magdala)**

Doporučujeme podstoupit tento materiál Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR a koordinovat s nimi další preventivní aktivity zaměřené na studenty a pedagogy středních škol v rámci úkolů MŠMT ČR v oblasti prevence obchodu s lidmi.

4. PŘÍLOHY

Příloha 1: Materiály kampaně

Příloha 2: Dotazník

OBSAH

SHRNUTÍ PROJEKTU	1
1. POPIS PROJEKTU	2
1.1 PŘÍPRAVNÁ FÁZE	2
1.2 REALIZACE PŘEDNÁŠEK.....	2
1.3 VYHODNOCENÍ PROJEKTU.....	3
2. VÝSLEDKY PROJEKTU	4
2.1 DOSAŽENÉ VÝSLEDKY	4
2.2 ANALÝZA DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	4
2.2.1 <i>Popis šetření</i>	4
2.2.2 <i>Metodologie šetření</i>	4
2.2.3 <i>Výsledky a vyhodnocení šetření</i>	5
3. ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	10
4. PŘÍLOHY	12
OBSAH	12